

Angelidisz Vaszilisz

Az „Y” útja

(Elhangzott 2017. augusztus 3-án Miskolcon, a XXII. Magyar Őskutatási Fórumon)

I. Bevezetés

Ismét nagy megtiszteltetés számomra, hogy meghívást kaptam a , XXII. Magyar Őskutatási Fórumra. Tavaly a görög ABC-vel kapcsolatos gondolataimat osztottam meg a résztvevőkkel, Bakk István és felesége, Erzsébet invitálására. Barátságunkat az a közös gondolat alapozta meg, hogy a magyarság kutatásához, mint oly’ sok területhez, elengedhetetlen a görög-ógörög nyelv, legalább is a görög nyelven való olvasás szükségessége.

Az elmúlt egy évben részletesebben foglalkoztam az alap témámmal, közben azonban olyan személyes élmények érték, melyek indokoltá tették számomra az „Y”-nal való megkülönböztető munkát. Gimnazistaként, latin-ógörög fakultációra jártam – lévén, anno orvos szerettem volna lenni – és már akkor több kérdés megfogalmazódott bennem. Miért mondjuk, a görögül „Ζευς”-ként írt, görög kiejtéssel „Zevsz” nevet magyarul Zeusz-nak? Vagy a görög „Οδυσσεας”-t Odüsszeusznak?

Idén segéd-könyvtáros végzettséget szereztem – gyakorlatra az Országos Idegennyelvű Könyvtárba jártam, ahol közel negyven év elteltével, ugyanaz a kérdéskör kezdett foglalkoztatni a transliterálás során.

Így lett mai előadásom témája „Az „Y” útja”.

2. Az „Y” napjainkban

Az ipszilon betű jele: „Y, y” (nagy, kis nyomtatott forma), a latin ABC huszonötödik, a kiterjesztett magyar ABC negyvenkettedik betűje. Az „Y” a magyar nyelvben csak családnevekben, illetve idegen szavakban fordul elő önállóan. Közvetve vagy közvetlenül különböző formában ismerjük a mai, ill. a régi nyelvek Abc-jében – képi v. írott forma, ill. hangértékként.

A görög ipszilon, a mai görög ABC (alfavita) huszadik betűje, betűszám értéke négyszáz, jele: „Y, υ” (nagy, kis nyomtatott forma) – szokásos

átírása az „u” vagy „y” betű, hangértéke pedig „ü” vagy „i”.

Az alábbi táblázatban a betűk és a hozzájuk tartozó számértékeket követhetjük nyomon:

Δευτέρα ὄμας								
Πρώτη ὄμας								
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Σ	Ζ	Η	Θ
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ
10	20	30	40	50	60	70	80	90
Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω	Ϟ
100	200	300	400	500	600	700	800	900

Below the table, a diagram shows the letters and their values arranged in a way that suggests a calculation: 111, 222, 333, 444, 555, 666, 777, 888, 999. A large number 3996-27-9 is shown, with a small number 111 below it.

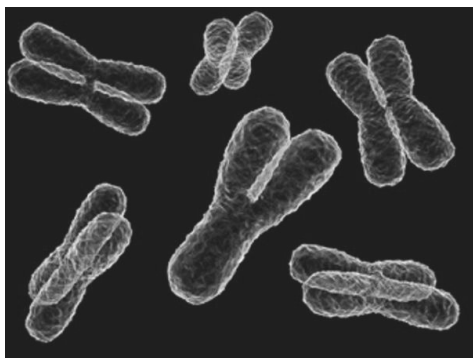
I. kép¹

3. Az „Y” megjelenési formái – az „Y”, mint szimbólum

Mielőtt a tényleges „Y” betű történeti útját kezdenénk el vizsgálni, fontosnak tartom, hogy némi kitérőt tegyünk a szimbólumok világában. Megfigyelhettük már, hogy a különböző, „Y” betűjele esetében sem – éppen ezért, a teljesség igénye nélkül, érdemes említést tenni néhány „egyéb” megjelenésről.

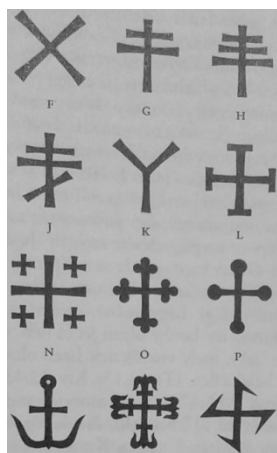
A biológiából vehetjük az első, legegyszerűbb, minden értelmezést mellőző példát – lásd. „Y” kromoszóma, mely a legtöbb emlősnél, az embert is beleértve, a két ivart meghatározó, azaz szex-kromoszóma egyike (a másik az „X” kromoszóma).

¹ <http://filostratos.pblogs.gr/tags/arithmosofia-gr.html>

2. kép²

Hasonló területen maradva, a születő félben levő, **információs medicinában** is találunk példát. Erich Körbler (1938. 05. 13. - 1994. 03. 02.), bécsi rezonancia, természetgyógyász-kutató, fizikus kimutatta, hogy bizonyos formák hatással vannak életünkre. Felismerte az ősi mágusok tudását, a formák, színek, hangok fizikai hatásmechanizmusát, és bebizonyította, hogy ezek a jelek megváltoztatják a bioenergetikai mező (aura) tulajdonságait – a jelek, antennaként működnek. Tény, hogy a jelgyógyászat évezredekre nyúlik vissza. A kutató abból indult ki, hogy egyes természeti népek aktívan rajzolták a jelet a homlokra, ill. fejpántra, majd ezzel gyógyították a beteget. Így az „Y” pl. a homlok közepére rajzolva a gondolkodást stabilizálhatja – emésztési rendelkezéseket, fejfájást csillapít.

A következő példa, bibliai vonatkozással bír – a **LATOR KERESZT**, más néven **villás kereszt**, mely szintén egyértelmű „Y” forma.

3. kép - Lator kereszt (K)³

A középkorban ilyen keresztekre feszítették a bűnözőket, mondván, hogy Krisztus keresztjét nem érdemlik meg. Később a tolvajok megbélyegzésére is használták a jelet, amely egyházi öltözékeken is előfordul, mint a választás (jó vagy rossz) szimbóluma. Az „Y” betűt formázó kereszt az **időfizikában** az elágazás jelképe, az időforrás (és az általa húzott időszál) virtuális kettéhasadásáé a kettős időszűrűségű közegben.⁴

A lator kereszt szimbolikája, az alábbi bibliai történeten alapul.

A húsvét előtt amnesztiában részesülő Barabás mellett, maradtak még köztörvényes bűnözők, akiket halálra ítélték. Közülük kettőt Jézussal együtt feszítettek meg a Golgotán. Így teljesült be a jövendölés: „*a gonoszok közt adtak sírt neki és gazdagok mellé jutott kínos halál után... és a bűnösök közé számláltatott*”.

A felfeszítés után közvetlenül még mindkét lator szidalmazta Jézust: „*Akkor megfeszítettek vele együtt két latrot, egyiket jobb kéz felől, és a másikat bal kéz felől. Az arra menők pedig szidalmazták őt, fejüket hajtogatván, és ezt mondván: Te, aki lerontod a templomot, és harmadnapra fölépíted, szabadítsd meg magadat, ha Isten Fia vagy, szállj le a keresztről! Hasonlóképpen a főpapok is csúfolódván az írástudókkal és a vénekkel együtt, ezt mondták: Másokat megtartott, magát nem tudja megtartani. Ha Izráel királya, szálljon le most a keresztről, és majd hiszünk neki. Bízott az Istenben, mentse meg most őt, ha akarja, mert azt mondta: Isten Fia vagyok. Akiket vele együtt feszítettek meg, a latrok is ugyanazt hányták a szemére.*”

A szenvedésében való helytállása azonban az egyik latornak szemet szúrt. Hogy Jézus még az ellenségeiért is imádkozik? („*Atyám! Bocsásd meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.*”) Hogy édesanyjáról gondoskodik, János apostolra bízva életét? A jobb lator megenyhült, sőt, társát inteni kezdte: „*A felfüggesztett gonosztevők közül pedig az egyik szidalmazta őt, mondván: Ha te vagy a Krisztus, szabadítsd meg magadat, minket*

³ Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadám György: Jelképtár. Helikon Kiadó 2004. – Kereszt/155. o. 535. kép.

⁴ <http://esemenyhorizont.uw.hu/2010/ezoter/kereszt.html>
A keresztetek titka - 2. A kereszt fajták / 35. Villás kereszt

² <http://www.egeszsegutkor.hu/ferfitukor/mitol-ferfi-a-ferfi-az-y-kromoszoma-tortenete.html>

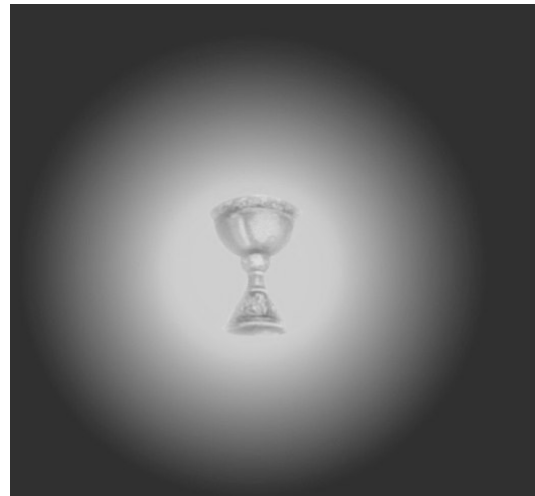
is! Felelvén pedig a másik, megdorgálta őt, mondván: Az Istent sem féled-e te? Hiszen te ugyanazon ítélet alatt vagy! És mi ugyan méltán, mert a mi cselekedetünknek méltó büntetését vesszük: ez pedig semmi méltatlan dolgot nem cselekedett.”

A jobb lator minderre teljesen megváltoztatta ítéletét. Gondolkodása gyökeresen átalakult Krisztus magatartását szemlélve. Ő volt az első, aki megnyitotta azon kevesek sorát, akik a keresztfa lábánál Jézusról, mint Úrról gondolkodtak. Hitét látva, Jézus ígéretet tett neki: „És mondta néki Jézus: Bizony mondom néked ma, velem leszel a paradicsomban.” Miközben a bal lator továbbra is kitartott az istenkáromlásban, társa megtért, mert kétségkívül látta az isteni magatartást.

A jobb lator Krisztushoz hasonul, az Ő követője lesz.⁵

Itt fontos megemlíteni azt a tárgyat, mely a térben szintén „Y” formájú: a **szent kehely** (4. kép).⁶ Az élet forrását gyűjti be az ég felől, a halhatatlanságot jelképezve – nem véletlen, hogy az utolsó vacsora jelképe. Hasonlít ugyanakkor az anyaméh szerkezetére is, ami szintén a földi élet forrása – rajta keresztül töltekezünk meg a Szent-

lélekkel és vesszük magunkhoz azt. A bor, Krisztus vére, mely szintén velünk egyesül.

4. kép

Szintén a betű formáját ragadták meg az **eleusziszi misztikusok**, akik szerint az „Y” formáját tekintve, összeköthető a folyékony halmazállapotú, vagy az azzal kapcsolatos tárgyakkal, fogalmakkal, mert maga a betű-forma utal az üregre, mely felfogja, ill. összegyűjti a folyadékot, majd lefelé el is vezeti azt. Megfigyelhető, hogy ezekben a szavakban az „Y” egyértelműen benne lesz – legtöbb esetben szókezdő betűként.

Eleuszisz (ΕΛΕΥΣΙΝΑ) – példák:⁷

Ógörög. ÍRÁSKÉP	Tudományos kiejtés	Újgörög kiejtés szerint	JELENTÉS
Ύγρος	Hügrosz	Igrosz	nedves, vizes, folyékony
Ύδωρ	Hüdór	Idhor	víz, tenger- folyó- forrásvíz
Ύάδες	Hüadesz	Iádhesz	Hyasok csillagcsoport a Bika csillagképben – novemberi feltűnésük jelezte az esős időszak kezdetét
Ύδροχοος	Hüdrokhoosz	Idhrohóosz	Vízöntő csillagkép
Ύδρωψ	Hüdrópsz	Idhropsz	vízkor, születés előtt eltávozott víz
Ύης	Hüész	Iisz– Hyes	Dionysosnak, mint esőt hozó istennek mellékeve
Ύδρία	Hüdria	Idhría	vödör, vizes edény, korsó
Ύδρα	Hüdra	Hidhra	hidra, vízi kígyó (lernai)
Ύδρευω	Hüdreuó	Idhrevo	vizet meríték
Ρύσις	Rhüszisz	Ríszisz	folyás, ömlés, dagály
Ρυνική κοιλότητης	Rüniké koilotétész	Rinikí kilótítisz	orrüreg
Κύπελλο	Küpello	Kípello	ivópohár
Ύδρώτας,	Hüdrótász	Idhrótasz	izzadság
Χύτρα,	Khütra	Hítra	cserépedény, fazék, üst

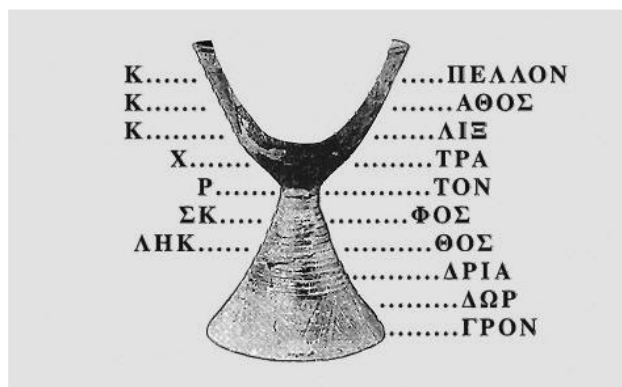
⁵ http://biblia.hu/a_biblia_a_magyar_kepzomuveszetben/a_jobb_es_a_bal_lator
Máté 27.: 38-44, Márk 15., Lukács 23., János 19.21.22.fejezet

⁶ <http://xletsos-basilhs.blogspot.hu/2014/09/normal-0-false-false-false.html>

⁷ Györkössy Alajos, Kapitány István, Tegye Imre: Ógörög - magyar nagyszótár, Akadémiai Kiadó, Bp., 1990.

Szintén ezt a jelenséget figyelhetjük meg a **minószi ideogrammában** (5. kép) is, ahol az „Y”, szintén a folyadékkal kapcsolatos szavakat (itt elsősorban eszközöket) szimbolizál.

Az ideogramma fogalmi jel, amely képes önmagában egész szót vagy akár egész mondatot rögzíteni. Ideografikus írás a kínai a maga ötvenezer jelével, de ideogrammák a mi közlekedési jeleink is. Az ideogrammák gyakran piktogrammák, azaz a tárgy képszerű ábrázolásai, ezért tartalmukról akkor is fogalmat alkothatunk, ha a szótagjeleket egyáltalán nem tudjuk elolvasni.

5. kép⁸

A képen látható szavak az alábbiak, fentről lefelé haladva – van olyan szó, amit az előző felsorolásból már ismerhetünk:

ΚΥΠΕΛΛΟΝ	Kypellon	ivópohár
ΚΥΑΘΟΣ	Kyathos	merítő edény pohár
ΚΥΛΙΞ	Kylix	pohár
ΧΥΤΡΑ	Chytra	cserépedény, fazék, üst
ΡΥΤΟΝ	Ryton	ivókürt
ΣΚΥΦΟΣ	Skyphos	kupa, pohár
ΛΗΚΥΘΟΣ	Lékythos	kis olajos üveg
ΥΔΡΙΑ	Hydria	vödör, vizes edény, korsó
ΥΔΩΡ	Hydór	víz, tenger- folyó- forrásvíz
ΥΓΡΟΝ	Hygron	nedvesség, nyirkosság, folyadék

Most nézzük, mit rejt az **ógörög hellén filozófia** az „Y” misztikájával kapcsolatban!⁹

Pythagoras szerint, az „Y” két szarva szimbolizálja a két szélsőséget, a jót és a rosszat. A jobb oldali jelképezi az erényt az elysiumi, Boldog Mezőket, Apollón fényességét, győzelmét, míg a bal oldali a végtelen mélységet, mely a rossz felé, a Tartaros irányába tart. Érdekes párhuzam ez a lator kereszttel, melynek szimbolikája már korábban kifejtésre került.

Próklos, késő ókori görög, újplatonista filozófus, a lélek – görögül „ΨΥΧΗ” (Psyché) – szót elemezte az „Y” szempontjából. Mint látható, a hideg (ψυχρός-psyhrós) „Ψ” (pszi) betű, és a meleg „Χ” (chi) betű között helyezkedik el az „Y”, így ez a betű egyfajta átjáró, ill. egyensúlyt létrehozó a kozmikus szellem és az anyagi lét – lényeg között.

Az „arany középút” megtalálása létezésünk egyik alap feladata – az állandó keresésére való

törekvés a lélek sajátossága. Ezért is nevezik ezt a betűt filozofikusnak.

Elmondhatjuk tehát, ahogy az eső fentről lefelé, úgy a lélek természete is az, hogy felülről lefelé árad a föld felé, melynek természete, hogy a test üregeiben megállva összehangolódik az anyagi léttel.

Kis kitérő az „Y”-tól, mit is mondott **Platón** és **Arisztotelész** általánosságban a betűk csoportosításáról. Három csoportot különböztettek meg:

1. Azok a képek és hangok melyek hasznosak az emberi környezet számára, ezek lehetnek a földrajzzal, ill. természettel kapcsolatos betűk pld.: növények, állatok.
2. Hangok és képek, melyek emberi tevékenységhez köthetők pld.: szerszámok, fegyverek természetes erőforrások kiaknázása... stb.
3. Képek és hangok, melyek a saját betűformát támasztják alá, erősítik.

⁸ <http://xletsos-basilhs.blogspot.hu/2014/09/normal-0-false-false-false.html>

⁹ <http://xletsos-basilhs.blogspot.hu/2014/09/normal-0-false-false-false.html>

Az **alkímiában**¹⁰ az „Y” a hermafrodita szimbólum – az ősi egység, a differenciálatlan teljesség, a tökéletesség szimbóluma, mely szintén a két végletet jeleníti meg.

4. Az „Y”, mint helyettes

A kisebb kitekintés után, nézzük az „Y”, mint betű alakulását, formáit.

Az alábbi táblázat (6. kép)¹¹ összefoglalja a 27-28 betűs ABC formai megjelenését a kül. görög területeken (Ionia, Athen, Corintos, Argos, Euboea) – ez lesz a kiindulási pontunk az „Y” útjának követésében.

	Ionia	Athens	Corinth	Argos	Euboea	Modern	AP	MP
alpha	ΑΑ	ΑΑ	ΑΑ	ΑΑ	ΑΑ	Α α	[a]	[a]
beta	Β	Β	Β	Β	Β	Β β	[b]	[v]
gamma	Γ	Λ	<C	Γ	<C	Γ γ	[g]	[v]
delta	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ δ	[d]	[ð]
epsilon	ΕΕ	ΕΕ	Β	ΕΕ	ΕΕ	Ε ε	[e]	[e]
digamma		Ϝ	Ϝ	ϜϜ	Ϝ		[w]	
zeta	Ζ	Ζ	Ζ	Ζ	Ζ	Ζ ζ	[zd]	[z]
eta	ΗΗ					Η η	[e]	[i]
heta		ΗΗ	ΗΗ	ΗΗ	ΗΗ		[h]	
theta	ΘΘ	ΘΘ	ΘΘ	ΘΘ	ΘΘ	Θ θ	[tʰ]	[θ]
iota	Ι	Ι	Ξ	Ι	Ι	Ι ι	[i]	[i]
kappa	Κ	Κ	Κ	Κ	Κ	Κ κ	[k]	[k]
lambda	Λ	Λ	Λ	Λ	Λ	Λ λ	[l]	[l]
mu	ΜΜ	ΜΜ	ΜΜ	ΜΜ	ΜΜ	Μ μ	[m]	[m]
nu	ΝΝ	ΝΝ	ΝΝ	ΝΝ	ΝΝ	Ν ν	[n]	[n]
xi	Ξ		Ξ	Ξ	Χ	Ξ ξ	[ks]	[ks]
omicron	Ο	Ο	Ο	Ο	Ο	Ο ο	[o]	[o]
pi	Π	Π	Π	Π	Π	Π π	[p]	[p]
san			Μ	Μ	Μ		[s]	
koppa	Ϙ	Ϙ	Ϙ	Ϙ	Ϙ		[q]	
rho	ΡΔ	ΡΡ	ΡΡ	ΡΡ	Ρ	Ρ ρ	[r]	[r]
sigma	Σ	Σ		Σ	Σ	Σ σς	[s]	[s]
tau	Τ	Τ	Τ	Τ	Τ	Τ τ	[t]	[t]
upsilon	ΥΥ	ΥΥΥ	ΥΥΥ	ΥΥΥ	ΥΥΥ	Υ υ	[u]	[i]
phi	Φ	ΦΦ	ΦΦ	ΦΦ	ΦΦ	Φ φ	[pʰ]	[f]
khi	Χ	Χ	Χ	Χ	ΥΨ	Χ χ	[kʰ]	[x]
psi	Ψ		ΥΨ	Ψ		Ψ ψ	[ps]	[ps]
omega	Ω					Ω ω	[o]	[o]

6. kép

Fontosnak tartom, hogy időrendi sorrendben haladjunk, lehetőség szerint, nyomon kövessük a történelmi eseményeket – a teljesség igénye nél-

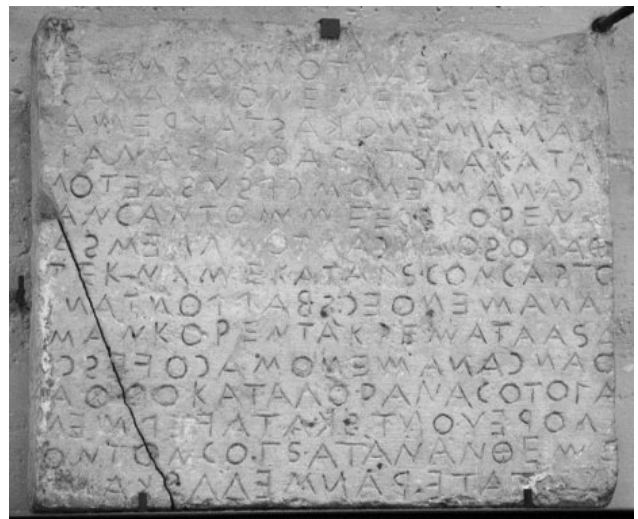
¹⁰<http://xletsos-basilhs.blogspot.hu/2014/09/normal-0-false-false-false.html>

¹¹<http://www2.szepmuveszeti.hu/hyperion/lexikon.php?id=49>

kül – így a következő kép, amely bemutatásra kerül, egy Kr.e. 600 körül készült kőtábla (7. kép),¹² mely az archaikus kor végének társadalmáról és jogrendjéről tanúskodik. Ebben az esetben számunkra elsősorban nem a tartalom, hanem a betűformák ábrázolása fontos.

Az ún. „ökörszántás” írásformára látunk egy remek példát, melynek lényege, hogy az írás maga, jobb oldalról indul bal felé, majd elérve a sor végét, jobbra fordul.

Láthatunk itt „Y”-t, akkor még „V” formaként, ill. találhatóunk példát a digammára is.

7. kép

A kőtábla származási helye, a dórok központja, Gortüsz vagy Gortüna (görögül: Γόρτυνα, Γόρτυς, vagy Γόρτυν), mely Kréta szigetének fővárosától, Herakliontól 46 km-re, délnyugatra fekszik. Nevét Minósz király fivérének fiáról kapta. A kőtáblákat egy 1884-ben végzett ásatás során találták meg, az itt feltárt odeon falán – egy részüket ma a Louvre-ban őrzik.

Homérosz is megemlíti az Odüsszeiában¹³ Gortüsz városát, melyben Télemakhosznak meséli Nesztór, Menelaos történetét:

...”Kettévágta a rajt, s a felét Krétába sodorta, merre küdón nép él az Iardanosz áradatánál. Van bizonyos meredek, tengerbefutó sima szikla **Gortüsz** széle fölött, a ködülte vizek közepében, bal kiszögellését a Notosz veri-csapja habokkal, Phaisztoszt; és a nagy áradatot kicsi szirt veri vissza.

¹²https://hu.wikipedia.org/wiki/Gort%C3%BCsz#/media/Fil e:Law_Code_Gortyn_Louvre_Ma703.jpg

¹³Homérosz: Odüsszeia – III. rész Püloszban - 291-300.sor

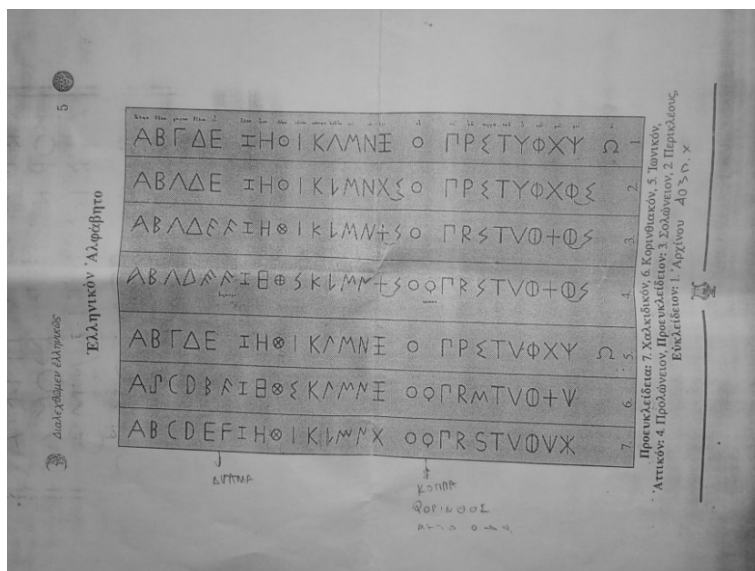
Hát ide ért egy rész, s a halált mégcsak kikerülték embereik, de a bárkákat szétzúzta a hullám zátonyokon; s kékorru hajói közül ötöt elvitt és csak Egyiptomban tett partra a szél meg a vízár...”

Az „Y” történetét illetően, tovább haladva az időben, ki kell emelnünk az egyik legfontosabb történelmi eseményt – i.e. 405-ben a spártai flotta Lysandros (Lüszandrosz/ΛΥΣΑΝΔΡΟΣ) vezetésével, döntő vereséget mért az athéni flottára az aigoszpotamoi csatában. Athén városát elvágták a tengeri szállítási útvonalaktól, éhínség fenyegette az ott élőket. Végül, az ostromot követően a város

i.e. 404-ben megadta magát. Lüszandrosz véget vetett a demokráciának Athénban és bevezette a harmincak oligarchikus uralmát, amit a harminc zsarnok uralmaként ismerünk. Ez rendkívül népszerűtlen volt, felkelés tört ki és i.e. 403-ban az athéniak helyreállították a demokráciát.

Ekkor Athén arkhónja, Euklidész – aki nem azonos a megarai, vagy a matematikus Euklidésszel – népszavazással megszavaztatta hivatalos ABC-nek a Ion ABC-t, melyet a világ ma is használ. Ettől kezdve lett a hivatalos görög ABC huszonnégy betűs – s ekkor vették ki az előző előadásomban ismertetett 3 betűt (dighamma, koppa, szambi) a huszonhét betűs ABC-ből.¹⁴

Az alábbi (8. kép), görög tankönyvből kiemelt táblázat összefoglalva szemlélteti a huszonnégy betűs görög ABC kialakulását:

8. kép

Az első (legfelső) sor a legújabb, ma használatos ABC. A második sor – Periklész ABC-je, a harmadik Soloné, a negyedik „proloni”, az ötödik a ion-attikai, a hatodik a korinthuszi, a hetedik a halkidiki ABC. Amit Homérosz még dighammával jelölt, jobbról balra, azt i.e. 403-tól már „Y”-nal helyettesítettek.

Az „Y” helyettesítési formáit illetően a ma fellelhető legeredetibb forrás erre vonatkozóan, Dionüsziosz Halikarnasszeusz (i.e. 54 – Róma, i.e. 8.), ókori görög szónok és történetíró írásai alapján értelmezhető – „magyarosan” Halikarnasszoszi Dionüsziosz, ógörögül Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς (Dionüsziosz Alikarnasszevsz), latinul Dionysius Halicarnassensis.

Halikarnasszoszból (ma Bodrum, Törökország) származott, és saját elbeszélése szerint a Marcus Antonius és Augusztus közti polgárháború végén került Rómába, kb. i.e. 30-ban. Huszonkét évet töltött ott a szónoktat tanáraként – megtanulta a latin nyelvet és tanulmányozta a latin irodalmat, mert Róma világuralmát, mint az idők kikerülhetetlen végétét fogadta el.

Mivel ő még hallhatta az eredeti dialektusokat, illetve olvasta Iamblichos, Pythagoras életéről írott művét, még elmentette nekünk a dighamma

¹⁴Anna Tziropoulou Eustathiou: Mathemata Arhais Hellenikes Glossis: A kyklos spoudon Georgiades – Athen 2003 – 18. old.

helyét felváltó „Y” változásait a körülötte élők nyelvében.

A következő illusztráció (9. kép), Konstantinos Oikonomos művéből származik, mely egyértelműen utal az ókori görög szónokra, ill. az általa képviseltekre a dighammát illetően.¹⁵

Τμήμ. α. κεφ. α. Δίγαμμα. 25

εις αυω, και ευω, ῥήματα (καύω, πλεύω) ἐγεννήθησαν ἐκ τῶν ἀπλυστέρων εἰς αω, εω (κάω, πλέω), κτλ. περὶ τῶν ὁποίων λέγομεν ἐφεξῆς. Τῆτο τὸ συμφώνησιν φύσιν ἔχον ἢ λατινικὴ τὸ ἐξέφραζε διὰ τῆ ν. ὅθεν ἔγραφον ἐξ ἀρχῆς ονις, ονυμ, αἰνομ, αενυμ, νις, νιγ, τὰ ὄφις (ὄις), αἰφῶν (αἰῶν), ὠφῶν, (ὠὸν), Φίς (ἴς), Φίρ (ἴρ, ἐκ τῆ ἴς), κτλ. Διὰ τῆτο ὁ Ἀλικαρνασσεύς Διονύσιος ζωγραφίζων τὸ δίγαμμα προφερόμενον ὡς β, ἢ υ, τὸ ὠνόμασε „τὴν ου συλλαβὴν ἐνὶ σοικεῖω γραφομένην“ (α), ἀποβλέπων δηλονότι πρὸς τὸ λατινικὸν V, τὸ ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς εἶχε τὸν φθόγγον και τῆ γραμματος ν και τῆ F ὡς, νινυμ, κτλ. (ἢ δὲ διάκρισις τῆ συμφωνικῆ ν και τῆ φωνήεντος υ, ἢ υ, ἔγεινε μετὰ ταῦτα. καθὼς και τὸ συμφωνικὸν J διεκρίθη ἀπὸ τὸ i) (β). Ἀλλὰ

(α) « Σύνθετες ἦν τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν ὡς τὰ πολλὰ προτιθέναι τῶν ὀνομάτων, ὅπως αἱ ἀρχαὶ ἀπὸ φωνήεντων ἐγένοντο, τὴν ου συλλαβὴν ἐνὶ σοικεῖω γραφομένην· τῆτο δ' ἦν ὡσπερ γάμμα, διτταῖς ἐπὶ ὀρθῆν ἐπισημασμένον ταῖς πλαγαῖς (Λαχαιοὶ 15).

(β) Διὰ τῆτο ὁ Καῖσαρ Κλαύδιος ἤθελεν ἀντὶ τῆ ν, ὅταν ἴσται προσπνεύσας σημεῖον εἰς τὰς λατινικὰς λέξεις, νὰ γράφεται τὸ Διολικὸν F ἀνάστροφον L, ἢ J (θίεται τὸ F εἶχε πλέον λάβει γραμματος τόπον εἰς τὸν λατινικὸν Ἀλφάβητον, ἡχῶν ὡς φ, καθὼς προσιόμεν, § δ). ὅθεν ἀντὶ σεργις (και ἀρχ. εἰς ος και ομ τὰ εἰς us και um, σεργος, νινυμ), σεργνυς, δίνης, ννίγης, σεργο, ἔγραφον σεργος ἢ σεργης, σεργος, διίγης, ἢ γολγης, σεργος, τατέης, σεργο (σ-έργω, σ-έρω, ἐρύω), Φολγης, πόλγης (ὄγλος), σεργος, κέργος (κεραός), κτλ. διατελλόντες τὸ φωνήεν ν, ἢ υ, ἀπὸ τὸ συμφωνικὸν ν, τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τῆ φθόγγου ὠνόμαζον και ναυ ἢ γαν (βαῦ). Ἐχουσι δὲ βᾶβ καλέμενον σοικεῖον και αἱ ἀρχαῖαι Ἀσιαναὶ γλώσσαι, και τὸ Ἀραβικὸν βᾶβ προφέρεται πολλάνης ὡς ὑγρότερον ου, ἢ w· πιθῶνόν, ὅτι ἐδανείσθησαν αἱ

9. kép

Ne felejtjük el, hogy már több mint háromszázötven év is eltelt az ABC különböző nyelvjárásokat konkrétan elválasztó, euklidészi demokratikus népdöntésétől (i.e. 403.), így a latin nyelv, mely a kyméi ABC dialektusára épül, bár már ebben a korban teljesen átváltozott, azért még fel-

¹⁵ Περί της Γνησίας Προφοράς της Ἑλληνικῆς Γλώσσης Βιβλίον. Συνταχθέν υπό του Οικονόμου Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου, του ἐξ Οικονόμων γενεαλογουμένου.

Ετυπόθη δαπάνη της Αδελφότητος των Ζωσιμάδων, Εν Πετρούπολει .1830 .

Τμήμα Α Κεφαλαία Α 25.ο.

Konstantinos Oikonomos: Peri tes gnesias prophoras tes hellenikes glosses biblion. 1830. 25. old.)

lelhetők az ókori görög ABC-vel a közös ősi pontjai.

Mielőtt tovább mennénk, érdemes kitérnünk a már említett Kymé városára, mivel nem csupán egy városról kell megemlékeznünk!

Az ókori letelepedések nyomán két azonos nevű város létezett. Az egyik a görögországi (10. kép), euboiái – eoliai **Κύμη** (Kími v. Kümé), ill. a másik, az itáliai-campaniai (11. kép) **Cumae** (Kúmeh) városa, egy ókori görög kikötő-település Olaszország Campania régiójában, Nápolytól északnyugatra, a Tirrén-tenger partján. Ez az első, i.e. 8. században görög telepesek által alapított kolónia az Appenini-félszigeten, a Magna Graecia-ban.

Az elnevezés a görög kýmeh (kymé) szóból ered, melynek jelentése, hullám.

10. kép

11. kép

A város hírnevét elsősorban a cumai Sibyllának (Szibüllá) köszönheti, akit több néven emlegettek: Démó vagy Démophilé, Amaltheia, Kirké, Euboa. Szübillá Vergilius szerint, borzalmas nő

volt és „a hegy mélyébe nyúló végtelen üregben” (barlangja ma is látható), különös lelkiállapotban, rettenetes hangok és őrjöngő mozdulatok kíséretében hirdette ki jóslatait. Az Aeneis hatodik könyvében ezt meg is örökítette.

Cumaen keresztül honosodott meg Itáliában a Cumaei ábécé, melyet a későbbiekben átvettek a rómaiak is.

Az Ischia és Szicília szigetein lévő korábbi kolóniákat szintén Küméből és Kalkhiszból származó telepések alapították. A campaniai Cume kolónia, az i.e. 6. században a vidék legbefolyásosabb városa lett, fennhatósága alá került Puteoli (Pozzuoli), Misenum (ma is a nápolyi Pozzuoli öböl kikötője), majd később Neapolis (Nápoly) is.¹⁶

Térjünk azonban vissza eredeti témánkhoz, haladva tovább a történelmi vonalon!

Érdekes kiemelniünk Claudius római császár (i.e. 10. – i.u. 54.) tevékenységét, aki tudományos és kulturális eredményeket igyekezett bevezetni i.sz. 47-ben, hogy pontosabban jelölhessék a görög nyelv egyes hangjait, illetve egyes latin hangokat.

Három új betűvel bővítette a hagyományos latin ABC-t – digamma, antisigma és az „Y”. Erre vonatkozólag találunk utalást Nicolao Agardo: *Dissertatio de digamma c.* művében (12. kép). A latin ABC tehát, a görög aeol ABC-t veszi alapul.¹⁷

18. NICOLAI AGARDI DISSERTATIO

formari statuat. De cauffis enim ling. Lat. lib. 1. c. 7. *Æolicum elementum habuit figuram hanc ꝥ a Claudio inventam, inversa L atque duplicata.* Et ibid. cap. 40.

dicit: *Digamma quoque inversum ꝥ, duplex est ꝥ.*

2. §. Claudium Cæsarem alphabeto Latino tres adjectis litteras constans est assertio Taciti l. 11. Annal. & Suetonii. Quas eruere propositum fuit Vertranio & Lipsio, qui de duabus consentiunt, Digamma scilicet & Antisigma. Digamma ergo Claudianum vetusta non est littera. Dicit enim Gellius lib. 14. cap. 5: *Divus, & rivus, & clivus, & similia nomina US syllaba terminantur, sed ea, quæ per duo U scribenda est. Propter cuius syllabæ sonum declarandum reperta erat nova littera, quæ Digamma appellabatur.* Ubi non intelligimus Digamma Æolicum, sed nuperam hanc ꝥ Claudianæ Digammæ figuram. §. Priorem enim F vetustissimam esse ita dicit Priscianus lib. 1. de num. lit: *Si verissime velimus inspicere eas, hoc est, sedecim, non plus quam duas additas in Latino invenimus sermone, F Æolicum Digamma, quod apud antiquissimos Latino-*

12. kép

Nézzük meg az alábbi táblázatot, melyben betűkombinációkat és kettőshangzókat láthatunk:¹⁸

Betűk	Tud. kiejt.	modern kiejtés görögül	Görög átírás	példa - gr	latin átírás	Latin átírás
AY	AU	AV - zöngés hang előtt AF - zöngétlen hang előtt	AV AF	AYTOMATO (aftomato)	AU	automata
EY	EU	EV - zöngés hang előtt EF - zöngétlen hang előtt	EV EF EF	EΥΡΟΠΗ (Evropi) ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ (eucharisztía) ΕΥΣΕΒΙΟΣ (Efszéviosz)	EU	Európa Eucharisztia Eusebios
HY	ÉU	IV – zöngés hang előtt IF– zöngétlen hang előtt	EV IV	EΥΠΙΚΑ- ΗΥΠΙΚΑ εὐρῖκα (ivrika)	EU	Heuréka
OY	U	u		OΥΡΑ (urá)	U	urá (Urológia)

Általános szabály tehát, hogy „AF” ill. „EF” a kiejtés, amikor a “κ, π, τ, χ, φ, θ, σ, ζ, ψ” betűk

előtt helyezkedik el az „Y”, mint pl. αὐτόματο (aftomato).

Szabály továbbá, hogy „AV” ill. „EV” a kiejtés, amikor a “β, γ, δ, ζ, λ, μ, ν, ρ” és a magánhangzók között helyezkedik el, mint pl. Εὐρώπη (Evropi), εὐχαριστία (eucharisztía).

Εὐσεβίος (Eusebios), magyarul Özséb – a kereszténység, egyháztörténet-írás atyja (i.e. 324) –

¹⁶<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%8D%CE%B7>

¹⁷ Nicolao Agardo: *Dissertatio de digamma*
Petrus Jansonius M.DC. LV. – 18. o. 2.3.

¹⁸ https://hu.wikipedia.org/wiki/Görög_ábécé

az „ey” magyar vonatkozásában, a latin-francia „eu” változik „ö”-re.¹⁹

A mai görögországi etimológusok és glosszológusok szerint, a digamma hangzása „nyitott „vu” vagy „nyitott fu” lehetett.²⁰

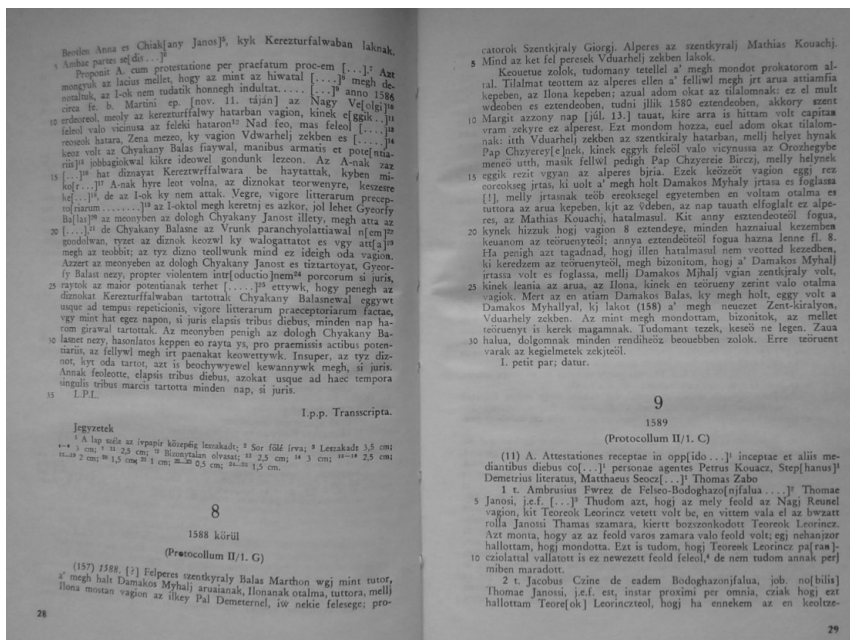
Amennyiben korai magyar forrásokhoz nyúlunk, visszakövethetővé válik az eredeti írásmód – megjelenik a latin átírás „U” betűje az „Y”-on át a digammáig, valamint a tudományos kiejtés szerinti „Ü”, mint „Y” betű is.

Ehhez példaként, az 1863.-ban megjelent „Magyarok őstörténete. Görög források a schythák történetéhez” című mű néhány töredékét hoztam.²¹

Herodor (i.e. 515.): „Heracleabol 5. töredék: „*Herkules scytha íjakkal élt, taníttatván (a nyílzásra) bizonyos Teutar nevű scythától.*”

5. Magyar vonatkozások a XVI. sz. – XIX. századig

Természetesen a magyar vonatkozásról sem szabad megfeledkeznünk. Az alább bemutatott, XVI. század végéről származó könyv (13. kép)²² részletben, nagyon szép példát láthatunk az „Y” különböző funkcióira a magyar nyelvben.

13. kép

¹⁹ Györkössy Alajos, Kapitánffy István, Tegye Imre: Ógörög - magyar nagyszótár, Akadémiai Kiadó, Bp., 1990

²⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=P-P5uvB1-Oc>

²¹ Télfy János: Magyarok őstörténete. Görög források a schythák történetéhez. Lauffer Vilmos, Pest 1863 - 4. old.

²² Demény Lajos, Pataki József: Székely Oklevéltár Új sorozat I. Udvarhely Széki Törvénykezési Jegyzőkönyvek 1569- 1591 Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1983. - 28. old.

Az alább kiemelt mondat részletben, több (öt) funkcióját is megfigyelhetjük az „Y”-nak.

„...Chyakany János es tiztartoyat, Gyeorfy Balast nezy...”²³

A Chyakany vezetéknevben az első „Y”, erősítő jellegű (a mai „cs” hang), a szóvégi „Y” az „ny” hangzó része. A „tiztartoyat” szóban az „Y”, a mai pontos „j”-t jelöli – ezt követi a „Gyeorfy” vezetéknev, ahol a szóvégi „Y” a család nemesi rangjára is utalhat, egyébként „i” hangként értenődő. Végül a „nezy” szó – ahol a „nézi” ige végén az „y”, szintén „i” hangnak felel meg.

A „jottista - ipszilonista háború”²⁴

Vörösmarty Mihály „Y háború” címmel írt nyelvészeti bohózatot, a kor helyesírási vitáit illetően, melyre később a „jottista – ipszilonista háború” kifejezést használták.

Ezt követően, 1826 elején, „Némelly nyelvünkbeli különözésekről” címmel értekezik a Tudományos Gyűjteményben, és ettől kezdve szinte a szabadságharc kitöréséig sorra jelentek meg nyelvészeti vagy ilyen jellegű írásai. A vitába a kor értelmiségének nagyjai egyaránt bekapcsolódtak. A kérdés az volt, a magyar helyesírás a kiejtést kövesse, vagy a szóelemzés elve is érvényesüljön. Azaz melyik legyen a helyes: „láttya” vagy „látja”, „úttya” vagy „útja”, „talállya” vagy „találja”, „únnya” vagy „únja”. Az ipszilonisták úgy vélték, egyszerűbb és magyarosabb az ejtés szerinti írásmód, a jottisták azzal érveltek, hogy meg kell őrizni az eredeti morfémat.

Az „ipszilonista – jottista háború” Verseghy Ferenc fellépésével kezdődött (Proludium). Verseghy azt írta, nem szükséges feltüntetni külön a szó végén az „l, d, n, t” és a hozzá kapcsolódó „j” betűket, hanem a kiejtést kell követni.

Révai Miklós és követői a szóelemzés szerinti írásmód mellett érveltek.

Az ország képletesen kettészakadt. Az ipszilonisták hazafiatlannak tartották a jottistákat, a jottisták maradisággal vádolták az ipszilonistákat.

²³ Demény Lajos, Pataki József: Székely Oklevéltár

Új sorozat I. Udvarhely Széki Törvénykezési Jegyzőkönyvek 1569- 1591

Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1983. - 28.old. 23-24. sor

²⁴ Kiss Róbert Richárd: Háború az ipszilonért.

Vasárnapi Hírek, Nyelvelő - 2011. október 22.

Érdekesség, hogy a katolikus vallásúak főleg ipszilonisták lettek, a reformátusok inkább jottisták. A dunántúliak kiejtés szerint írtak, a tiszántúliak szóelemzés szerint.

Az ipszilonisták szerint a nem is ejtett betűk feltüntetése a szóvégeken „féltofos” megoldás, sőt, inkább „félnémetes”, és nem méltó egy hazafihoz.

Fábián Pál nyelvészprofesszor 1967-ben megjelent könyvében összegyűjtötte a háború híres harcosait (a hadvezéreket, Révait és Verseghyt már ismerjük). Ipszilonista volt többek között Baróti Szabó Dávid költő, nyelvújító, Dugonics András, az első magyar regény, az Etelka szerzője, Kisfaludy Sándor, Virág Benedek, Vitkovics Mihály.

A jottisták közé tartozott Berzsényi Dániel, Csokonai Vitéz Mihály, Döbrentei Gábor, Toldi Ferenc, Vörösmarty Mihály.

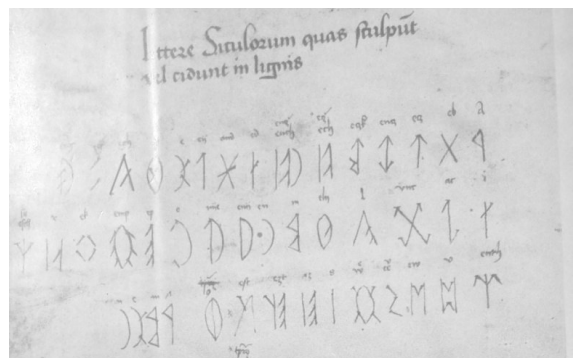
Az Y háborúnak teljesen csak az 1832-es helyesírási szabályzat megjelenése vetett véget.

6. Rovásírás

Befejezésként, a rovásírásra szeretnék néhány utalást tenni, mely napjainkban újra reneszánszát éli azzal, hogy megőrizte az ősi szimbólumokat. Azért is gondoltam ezt zárásként, mert számos újabb utat nyit meg szemléletünkben ez a néhány illusztráció, idézet, mely egy újabb előadás témája lehetne a magyar őskutatást illetően, a görög vonatkozásokat érintve.

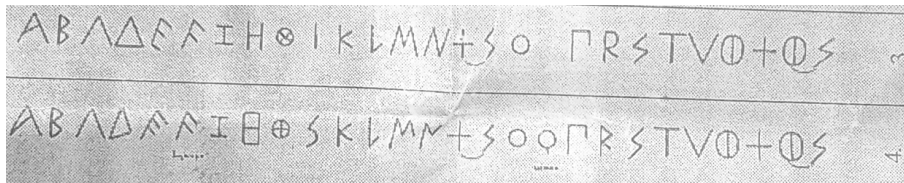
Az alább bemutatott három táblázatban ezt nagyon szemléletesen követhetjük nyomon.

Az első (14. kép), az 1483-as ősnymtatvány, a nikolsburgi herceg Dietrichstein-könyvtárából, ahol a „gh” betűjel megőrizte az „y” által helyettesített dighammát.

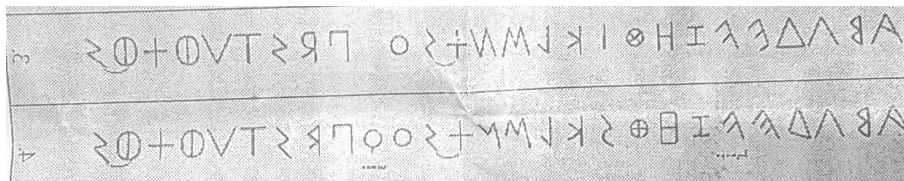
14. kép²⁵

A korábban bemutatott ABC (alfavita) részletében megfigyelhetjük a digamma ábrázolását, mely teljesen megegyezik a Periklész (4. sor, i.e. 495 - i.e. 429), ill. Szolón (3. sor, i.e. 638 - i.e. 558) által használt ABC-k (hatodik betű) tükörképével.

15. kép

Tükrözve balról jobbra – sor végéről számított hatodik betű:

16. kép

Végezetül a következő két kép-kártyára szeretném felhívni figyelmüket (17.-18. kép)²⁶ egy, melyek napjainkban készültek, számítógépes tervezéssel. Az első kép egyik betűjele a digamma „g” betűjét, mint formát, a másik kép pedig a görög epszilon, alfa és „Y” utáni nyitott „ev-ef” hangzást eleveníti fel, ahogyan erre a korábbiakban utaltam előadásomban.

17. kép

18. kép

²⁵ Németh Gyula: A magyar Nyelvtudomány kézikönyve, Szerk.: Melich János, Gombocz Zoltán, Németh Gyula Budapest, MTA, 1934. II. kötet

2. füzet: Németh Gyula: A magyar rovásírás – A nikolsburgi ábécé, 1. melléklet

²⁶ <http://rovas.info/2010/11/rovas-alapitvany-egyseges-rovas-abc/>

Előadásomat a magyar nyelvtudomány kézikönyvéből, Németh Gyula: A magyar rovásírás című könyvének egyik idézetével zárom:

„...történeti feljegyzések bizonyítják, hogy ez az írás régóta valóban megvolt és a jeleknek egyéb abécék jeleivel olyan természetű, hogy a későbbi mesterséges kitalálás kizártnak tekinthető...”²⁷

Bebizonyosodott tehát, hogy bármely más kultúra is vesz körbe bennünket, magyarokat, sikerült megőrizni az ősi írásformákat, melyek egy közös ponton találkoznak – akár a régi görög írás „ipszilonján”, akár „dighammaján” keresztül.

Mindezt a magyar nép számára, a székely nép ősi rovásírása mentette meg.

* * *

Agócs Károly

Gondolatok a műfordításról az Arany János emlékévé kapcsán

Művészet, vagy mesterség?

Korunkban, amikor már több évtizedes múlta tekint vissza a fordítás tudománya, a traduktológia, szakmai körökben még mindig fel-felmerül a kérdés, melyet alighanem már az a fordító is felvetett magának, aki elsőnek ültetett át egy irodalmi művet az anyanyelvére, több száz évvel ezelőtt: művészi teljesítmény-e, vagyis művészet-e a műfordítás? Igaz, a kérdést ma már olyan formában szokás feltenni, amely magában foglalja a választ: Miért nem művészet a műfordítás? Miért csak az eredeti írás tekinthető műalkotásnak? A kérdés feltevésének ez a formája ugyanakkor azt is sugallja, hogy akár művészetnek is lenne tekinthető, ha valamilyen apróság nem hiányozna ehhez a minősítéshez. Hiszen a jó fordító a jó író talán valamennyi erényét magáénak mondhatja, úgymint magas szintű szövegalkotási készség, páratlanul gazdag szókincs, kiváló stilisztikai érzék, kreativitás stb. Sőt a forma, a megjelenítés színvonalát illetően a fordítása akár felül is múlhatja a forrásnyelvi szöveget. (Íratlan törvény bár, hogy a fordítás ne legyen jobb, mint az eredeti.) Ám műalkotásnak mégis csak az eredeti tekinthető, a

fordítása pedig csak annyiban eredeti, hogy magán viseli a fordító intellektusának, de még lelki alkatának is bizonyos jegyeit, mint ahogy arra még utalásokat teszünk a későbbiekben. Egy, a zene világából vett példával élve, egy zongoradarab gitár-átirata a maga nemében felülmúlhatja az eredeti kompozíciót, ha például jobban kihasználja az ebben a hangszerben rejlő lehetőségeket, mint a komponista a zongora által kínáltakat, mégis csak egy műalkotás átirata, adaptációja marad, szerzője pedig ezzel a teljesítményével „csak” kiváló szakembernek, mesterembernek minősíthető, nem pedig alkotóművésznek. Van még egy körülmény, amelynek okán még nagyobb megbecsülés illetné meg a fordítót, anélkül azonban, hogy egyértelműen művésznek minősülne: a feladata, munkája – természetesen minőségi irodalomról beszélünk – valójában nehezebb, mint az íróé. Első olvasatra ez akár abszurdnak is tűnhet, de gondoljunk csak arra, hogy az író (általában) ihletből ír, egyfajta kegyelmi állapot áramlatának sodrásában születik benne a szöveg, melyet viszonylag gördülékenyen, többé-kevésbé állandósult lendülettel fektet írásba. A fordító számára ez a szöveg azonban idegen, és mondatról mondatra kell újraalkotnia az anyanyelvén, olykor napokig töprengve egy-egy megoldáson, vagy csak a lehető legjobb megoldáson. Szemléltessük mindezt egy egyszerű, irodalmon kívüli példával. Egy

²⁷Németh Gyula: A magyar Nyelvtudomány kézikönyve
Szerk.: Melich János, Gombocz Zoltán, Németh Gyula
Budapest, MTA, 1934.

II. kötet – 2. füzet: Németh Gyula: A magyar rovásírás
(32. old. – 30. sor)